

Коломоєць Т.Г.

Шляхи підвищення соціальної ефективності праці фахівців корекційних закладів освіти України

Коломоєць Таміла Григорівна, старший викладач кафедри дошкільної освіти Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет», м. Кривий Ріг, Україна

Анотація. В статті наголошено на необхідності підвищення рівня соціального ефекту працівників корекційних закладів освіти. Визначено основні напрямки такого підвищення на основі розробки шляхів удосконалення педагогічних умов взаємодії працівників з вихованцями таких закладів, психологічної, оздоровчої та логопедичної взаємодії працівника і вихованця, підвищення професійної майстерності працівників, взаємодії працівників з батьками вихованців шляхом створення сімейно-педагогічних комплексів.

Ключові слова: корекційні заклади освіти, соціальна ефективність, працівник, вихованець, сімейно-педагогічний комплекс

Вступ. Важливою складовою соціалізації дітей з особливими потребами була і залишається їх соціальна реабілітація як комплекс заходів, спрямованих на відтворення порушених і втрачених дитиною суспільних зв'язків і відносин, відновлення соціального статусу дитини, забезпечення соціальної адаптації у суспільстві, досягнення певної соціальної незалежності.

Соціальна реабілітація дітей з функціональними обмеженнями – це складний процес, який потребує трудомісткої роботи працівників корекційних закладів освіти (далі – КЗО) в напрямі розробки методології і методики соціально-педагогічної та психологічної моделі роботи з такими дітьми. Специфіка такої роботи викликає необхідність суттєвих змін у ставленні до вихованців, які потребують не тільки матеріальної, фінансової, гуманітарної підтримки і заходів реабілітації (медичної, професійної, соціально-побутової), а й належних умов для розвитку особистих якостей і потреб у соціальному самовдосконаленні.

Огляд публікацій по темі дослідження. Питаннями аналізу соціальної ефективності професійної діяльності в загальному соціологічному аспекті займалися багато науковців, зокрема: В.Г. Афанас'єв, А.Д. Урсул, А.И. Кравченко, М. Марков, И.О. Тюрина, І.С. Парфьнова, В.Н. Иванов, А.В. Иванов, А.О. Доронін, Д.М. Ядранський та ін. В той же час, існує низка специфічних сфер і напрямків дослідження, в яких оцінка соціальної значимості та ефективності професіоналізму теж вкрай важлива. До такої сфери можемо віднести корекційну освіту як осередок соціалізації та соціальної адаптації дітей з особливими потребами в їх майбутньому оточуючому соціальному середовищі. Тому вважається за потрібне приділити увагу аналізу соціальної ефективності професійної діяльності працівників КЗО.

Метою даної статті виступає пошук шляхів підвищення соціальної ефективності професійної діяльності працівників корекційних закладів освіти.

Методами дослідження виступають: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація.

Результати дослідження. Комплексність та багаторівневість системи спеціальної освіти вимагає цілісного та комплексного системного підходу до проблем соціальної адаптації та соціалізації дітей з особливими потребами. Згідно з цим, коло проблем, які варто вирішувати в межах такого комплексного підходу, зводиться до таких [1]:

– проблеми дитини: підтримка фізичного здоров'я дитини, формування її особистості, забезпечення емоційної підтримки, розвитку, навчання, задово-

- лення індивідуальних і соціальних потреб;
- проблеми сім'ї: забезпечення необхідною фінансовою підтримкою, житловими умовами, оволодіння навичками догляду та навчання дитини, вирішення емоційних проблем, подолання соціальної ізоляції;
 - проблеми професіоналів: педагоги та психологи (розробка та впровадження спеціальних методів освіти та виховання дітей та батьків), медики (профілактика та підтримка здоров'я), соціальні педагоги (забезпечення допомоги, інформування про ресурси, сімейна та групова робота, захист інтересів дітей та сім'ї, інтеграція зусиль професіоналів), інженери та виробники (створення спеціальних робочих місць), представники законодавчої та виконавчої влади (створення та впровадження відповідної системи юридичного захисту прав та обов'язків інвалідів та їх сімей);
 - проблема суспільства – зміна ставлення до дітей з особливими потребами та їх сімей;
 - проблеми фізичного середовища: зменшення впливів, що зашкоджують здоров'ю та життєдіяльності людини, створення безпечного для інвалідів простору.

Для більш систематизованого пошуку шляхів вирішення існуючих проблем нами здійснене п'ятирівневе розмежування соціального ефекту працівників КЗО (внутрішній-зовнішній; працівника-вихованця-взаємодії). Така систематизація обумовлена тим, що в одній з попередніх праць нами визначено саме такі п'ять складових соціального ефекту працівників КЗО [2]. Покращуючи лише одну складову досягнення соціального ефекту, загальний ефект змінюється значно меншими темпами, ніж за умови одночасного впливу на всі складові.

Вважаємо, що почати слід з того, що вагомим чинником формування соціального ефекту працівника КЗО на внутрішньому рівні є досвід професійної діяльності в поєднанні з професійною майстерністю і підготовкою. Характер роботи в корекційних закладах освіти дійсно є специфічним, тому наявність лише базової педагогічної освіти в таких професійних умовах є недостатньою. Важливість психологічних чинників професійної діяльності вимагає від працівника КЗО відповідної психологічної підготовки, що дозволить враховувати особливості розвитку дітей з особливими потребами. Також важливим в роботі з дітьми з обмеженими можливостями представляється наявність медичної освіти, яка дозволяє розуміти особливості перебігу хвороб тих чи інших категорій дітей.

Найбільш вдалим шляхом покращення в напрямку покращення професіоналізму може стати формування багаторівневої системи професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації, професійної майстерності та професіоналізму працівників КЗО. Тим самим, вказана система починає виконувати роль соціальних стимуляторів у сфері зайнятості працівників КЗО, впливаючи на рівень їх конкуренції на ринку праці в розрізі певної професійної спеціалізації.

Так, найвищий рівень цієї системи пропонуємо відвести вищим навчальним закладам, в яких здійснюється отримання другої (третьої тощо-) вищої освіти за супутніми напрямками (психологія, медицина, корекційна педагогіка). На цьому рівні надаються найбільш змістовні, але й найбільш тривалі за періодом набуття освітніх послуг.

Середній рівень системи може бути представлений навчально-курсними закладами та комбінатами, різноманітними платними курсами підвищення кваліфікації та додаткової освіти. Порівняно із набуттям другої вищої освіти, курсова підготовка займає значно менший строк та обсяги освітньої програми, необхідної для засвоєння, також менші.

І найнижчий рівень вказаної системи може містити найменш короткострокові за тривалістю та невеликі за обсягом засвоєння знань способи здобуття додаткових освітніх навичок. Це можуть бути різного роду семінари, конференції, круглі столи з обміну досвідом, наукові бази в самих КЗО, експериментальні майданчики тощо. В просуванні цього напрямку може істотно допомогти налагодження співпраці з дефектологічними факультетами ВНЗ, спеціалізованими лабораторіями НАН України в галузі дефектології тощо.

Важливим компонентом внутрішньої складової соціального ефекту працівника КЗО визначено також поліпшення умов його праці. В цьому напрямку особливої актуальності набуває не тільки комфортне та зручне облаштування приміщень для занять з дітьми, а й створення сприятливих умов працівнику для роботи над самовдосконаленням, над можливістю пошуку та опанування новими прогресивними формами і методами навчання. Для цього бажано облаштовувати на робочому місці педагога комп'ютер з підключенням до мережі Інтернет. Крім того, має бути забезпечено належні умови для впровадження цих педагогічних досягнень у навчально-виховний процес для дітей з особливими освітніми потребами.

Оскільки в сучасному світі інформаційних технологій, коли кожен повноцінний член суспільства не обходиться без мобільного телефону, комп'ютера, Інтернету, соціалізація та соціальна адаптація дітей з особливими потребами буде відбуватися повільніше без можливості освоєння ними цього напрямку діяльності. Тому підвищення соціальної ефективності також залежить від більш якісного та повного забезпечення закладу новими технічними засобами для здійснення повноцінного навчально-виховного процесу. Актуальним освітнім інструментом сьогодні стають телевізори та інтерактивні дошки. Різноманітні презентації та відеоролики завжди сприймаються з більшою цікавістю, ніж звичайна розповідь педагога на уроці. Розвиток логічного мислення, уваги та пам'яті завжди успішніше досягається за рахунок поєднання

декількох методів впливу на суб'єкта (вербальний, зоровий тощо).

Обравши соціальне питання як основне педагогічне спрямування, а не лише як медичне питання реабілітації, вважаємо за потрібне зосередити зусилля на розбудові такої освітньо-реабілітаційної системи, яка була б спрямована на розв'язання завдання комплексної реабілітації та соціальної адаптації дітей з особливими потребами. Суть такої системи – забезпечення системного підходу до організації реабілітаційної, корекційно-розвиткової та виховної роботи з метою формування індивідуальних вмінь і навичок дітей, які згодом вони зможуть самостійно застосувати у своєму соціальному спілкуванні.

Найбільш типовими елементами такої системи, на нашу думку, можуть бути:

- освітньо-виховний, який містить обов'язкові за програмою та факультативні заняття – як індивідуальні, так і групові;
- лікувально-оздоровчий, який засновується на залученні якомога більшого кола медичних та споріднених з ними фахівців - дефектолога, логопеда, масажиста, невролога, лора, окуліста, педіатра, фізіотерапевта, ортопеда, психолога та ін.;
- корекційно-розвитковий, тобто розвиток і закріплення результатів покращення фізичного розвитку, доведення до фізичних можливостей здорової дитини;
- професійно-розвитковий, який включає надання умов дітям з обмеженими можливостями обрати для себе та закріпити навички трудової діяльності, які можуть бути основою їх професійної діяльності в майбутньому.

В напрямку покращення набуття навичок трудової та професійної діяльності в межах КЗО варто звернути увагу на покращення обладнання класних кімнат для проведення занять з праці. В сучасних умовах дефіцит бюджетного фінансування призвів до того, що через брак відповідних матеріалів діти майже не займаються трудовою діяльністю, не виконують всі завдання, передбачені навчальною програмою з праці. Тому першочерговим завданням в цьому напрямку є пошук коштів (переважно через спонсорів) для більш повноцінного обладнання трудових майстерень, слюсарень, столярень, кондитерських, швейних майстерень, місць для квітництва та декоративно-прикладного мистецтва. Крім того, варто покращити або запровадити за їх відсутності в усіх закладах корекційної освіти заняття з суспільно-побутової орієнтації, які знайомлять дітей з елементарними навичками трудової побутової діяльності – прання, готування їжі, догляду за одягом і взуттям.

Загалом же, важливий ефект соціальної реабілітації становить соціально-психологічний елемент впливу працівника КЗО на дитину, який дозволяє зменшувати або ліквідувати соціально-адаптаційні бар'єри в її оточуючому середовищі.

Через важливість психологічних чинників в корекційній роботі педагогів-дефектологів дійсно слід погодитись з необхідністю психологічної допомоги для корекції та повноцінного розвитку дитини. Щодо логопедичної допомоги, то практика свідчить, що навіть діти з нормальним рівнем розвитку часто мають про-

блеми в цьому напрямку, а щодо дітей з особливими потребами, то така робота взагалі не викликає сумнівів.

Важливе значення для зміцнення фізичного здоров'я дітей мають заняття фізкультурою. Враховуючи те, що контингент дітей з особливими потребами неоднорідний за ступенем фізичного розвитку і здоров'я, заняття з фізкультури теж мають пристосовуватись до кожної дитини окремо. Завдання педагога повинні диференціюватись, щоб діти з більшою фізичною підготовкою мали можливість виконувати важчі вправи, а діти з обмеженими руховими можливостями за відсутності можливості виконувати окремі вправи залучались до лікувальної фізкультури та ігрової діяльності. Крім того, ігрова діяльність сприяє спілкуванню дітей, впливаючи на рівень їх взаємодії, а, отже, соціалізації.

Досвід передових КЗО, які впроваджують сучасні інноваційні елементи в освіту і реабілітацію дітей з особливими потребами, свідчить, що важливими складовими успішного фізичного розвитку дітей поряд із збільшенням занять ЛФК можуть стати: покращення обладнання спортивних залів відповідним інвентарем, а також масажних і фізіотерапевтичних кабінетів, басейнів та джакузі.

Сьогочасна програма фізичного виховання дітей з особливими потребами не відповідає вимогам, які ставляться до методик подібного рівня. У ній недостатньо враховуються особливості хвороби або категорії інвалідності дитини, специфіка рухової активності і функціонального стану організму різних категорій дітей-інвалідів. Це й обумовлює низький рівень ефективності фізкультурно-оздоровчої роботи в КЗО, яка погіршується ще й за рахунок недостатньої кількості методичних матеріалів з організації занять, незадовільною оснащенням спортивним інвентарем та обладнанням. Методика занять фізкультурою в більшості випадків зводиться до стандартних вправ, виконуваних у школі для здорових дітей.

Внутрішній соціальний ефект працівника КЗО по відношенню до вихованця проявляється в основному у покращенні розумових та психофізичних функцій останнього, корекції його розвитку відповідно до заданих можливостей та умов. У цьому напрямку важливою умовою ефективної професійної діяльності стає приділення більшої уваги, а також терпимість і толерантність по відношенню до вихованців, на чому також було наголошено в побажаннях опитаних батьків, оскільки виховання дітей з особливими потребами є важким і трудомістким процесом, що зазвичай відбувається протягом досить тривалого періоду.

Якість навчально-педагогічної роботи, а отже, і відповідні її результати, напряму залежить від того, наскільки повно педагог може охопити клас (групу) роботою, працювати з усім колективом та одночасно приділяти увагу кожній дитині, враховуючи особливості її сприйняття та навичок навчання. За умови, що кількість дітей в колективі велика, якість навчання знижується, тому що зменшується можливість врахування індивідуальних особливостей дитини. Дефіцит часу, передбаченого навчальним планом, не дозволяє повторно пояснювати матеріал всім дітям, які його не зрозуміли. Як вітчизняна, так і світова педагогічна практика свідчать, що велика кількість дітей в класі

(групі) знижують ефективність навчального процесу. Тому вважаємо, що для покращення якості навчально-педагогічної роботи педагогів-дефектологів, а отже, і підвищення рівня соціальної ефективності їх професійної діяльності, важливого значення набуває збільшення індивідуальної педагогічної роботи з дітьми за рахунок зменшення їх кількості в класі (групі). Це дасть можливість підвищити якість засвоєння знань дітьми, що в свою чергу, буде позитивно впливати на їх розумовий розвиток та наближувати їх до рівня здорових дітей, покращуючи якість їх соціалізації та соціальної адаптації, особливо для дітей-аутистів.

Слід зазначити, що в галузі ефективної соціалізації дітей з особливими потребами важливого значення набуває також впровадження інклюзивного навчання. В інклюзивному середовищі всі діти навчаються разом у системі масової освіти за відповідними навчальними програмами, що відповідають їх навчальним здібностям та освітнім потребам. Інклюзивна освіта сьогодні вважається осередком розвитку не тільки ідей соціальної справедливості, але й теорій конструктивізму та соціальних систем щодо розвитку особистості Н. Лумана та Т. Парсонса, концепцій психологічного розвитку особистості Ж. Піаже та Л. Виготського, які є основою соціальних технологій інноваційного розвитку освіти [3]. Оскільки діти з особливими потребами мають спільні навчальні цілі зі здоровими дітьми аналогічного віку, їхня соціальна адаптація є невід'ємною складовою загального навчально-виховного процесу школи. Зокрема, в працях М.Є. Захарчука [4] обґрунтовано такі характеристики ефективної інклюзивної освіти, які дозволяють рівноцінно та соціально справедливо розвиватися дітям усіх освітніх категорій: цілі навчання заздалегідь визначені; система навчання є динамічною і гнучкою; наявний інноваційний підхід розвитку відповідно до науково-технічного прогресу в технологіях навчання; освіта розглядається як процес, що триває упродовж життя; формування шкільної культури, яка надає підтримку всім учням; інклюзивна школа постійно удосконалюється.

Таким чином, формування та подальше поширення в освітньому середовищі інклюзивної освіти збільшує якість зовнішнього рівня соціальної ефективності педагога на рівні дитини з особливими потребами.

Одним з поширених недоліків корекційного навчання дітей з особливими потребами є зниження професійних вимог до дитини, закріплення за нею статусу хворого, що негативно впливає на її психофізичний розвиток. Така ж помилка часто спостерігається і серед батьків, які більш турботливо ставляться до дитини, перекладаючи на себе багато функцій самообслуговування та сімейних обов'язків, які б дитина могла виконати і сама. У процесі спілкування педагогів з батьками вирішується завдання формування позитивного образу дитини як особистості та члена соціуму. Такі бесіди можуть допомогати зменшувати тривожність батьків, збільшувати їх позитивний настрій щодо ставлення до дитини, формувати віру і надію на покращення стану здоров'я дитини. Отже, основне завдання педагогів у такій ситуації – вивести батьків із депресивного стану та допомогти в домашніх умовах робити все можливе для позитивних змін в розвитку дитини.

Реалізація зовнішніх і внутрішніх чинників соціалізації та соціальної адаптації дитини з особливими потребами може бути більш ефективною за умови готовності залучення батьків до навчально-виховного та корекційно-розвиткового процесів, організованого групою спеціалістів різного профілю – корекційним педагогом, психологом, логопедом, соціальним педагогом. Особливу увагу звертаємо на роботу спеціалістів-психологів в КЗО. Зазвичай, подібні заклади мають одного штатного психолога, який не справляється з усіма обов'язками надання психологічної допомоги, оскільки весь час витрачається в основному на роботу з батьками з розгляду та урегулювання конфліктних та нестандартних ситуацій поведінки окремих дітей. Психологічна допомога має надаватись не тільки в таких екстрених випадках, а й періодично проводиться з усіма дітьми в штатному режимі. Тому пропонуємо також збільшення штатних психологічних працівників КЗО в розрахунок 1 психолог на 25 дітей, щоб дати можливість кожній дитині періодично отримувати кваліфіковану психологічну допомогу за рахунок індивідуальних та групових занять зі спеціалістом-психологом.

Щодо напрямку співпраці батьків і педагогічного колективу КЗО, то на нашу думку, важливим кроком на цьому шляху могло б стати створення так званих сімейно-педагогічних комплексів (СПК). Такі структури вбачаються нами як організована взаємодія батьків і працівників КЗО навколо окремої дитини або групи дітей в напрямку створення найбільш сприятливого оточуючого соціального середовища в місцях взаємодії дитини з іншими членами суспільства.

Найголовніша задача функціонування таких СПК, на нашу думку, має полягати в безперервності взаємодії та постійному контакті батьків і педагогів. Вважаємо, що пропонується система взаємодії на основі сімейно-педагогічних комплексів спрямована, з одного боку, на формування у педагогів-дефектологів компетентного підходу щодо залучення батьків до навчання і виховання дітей з психофізичними вадами та стратегічного його бачення, з іншого боку значно зростає можливість підвищення рівня соціальної зрі-

лості дітей з особливими освітніми потребами, оскільки відбувається акцентування уваги членів сім'ї на соціальній адаптації та соціалізації дитини, що вирішує глобальні завдання реалізації процесів інноваційно-освітньої інтеграції.

Висновки. Таким чином, на нашу думку, максимальний соціальний ефект від професійної діяльності працівника КЗО буде досягтися за умови дотримання постійного і планомірного розвитку таких напрямків:

- формування багаторівневої системи професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації, майстерності і професіоналізму працівників КЗО у роботі з дітьми з особливими потребами (практикування проведення семінарів (вебінарів) та тренінгів, круглих столів, конференцій, проходження курсів підвищення кваліфікації, отримання другої (третьої) вищої освіти тощо;
- продуктивна організація робочого місця працівника КЗО як в плані його взаємодії з дитиною (облаштування класних кімнат), так і професійного самовдосконалення (власного робочого місця бажано з комп'ютером для пошуку та опрацювання інноваційних форм і методів навчання);
- розширення техніко-технологічної бази оснащення класних кімнат;
- покращення якості надання реабілітаційних, психологічних та логопедичних послуг;
- збільшення кількості та покращення якості занять фізичною культурою та ігровою діяльністю, обладнання спортивних залів, басейнів, джакузі, масажних та фізіотерапевтичних кабінетів;
- збільшення індивідуальної педагогічної роботи з дітьми за рахунок зменшення кількості дітей у класі (групі);
- подальше поширення інклюзивного навчання як сприятливого середовища для соціалізації та соціальної адаптації дітей з особливими потребами;
- активна участь батьків у роботі КЗО на основі створення сімейно-педагогічних комплексів;
- постійний моніторинг побажань і запитів батьків щодо організації навчально-виховного та корекційно-розвиткового процесів.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Бакурадзе А.Б. Мотивация труда педагогов. - М.: 2005 – 192 с. *Bakuradze A.B. Motivatsiya truda pedagogov. - M.: 2005 - 192 s.*
2. Коломоєць Т.Г. Інформаційне та методичне забезпечення визначення соціального ефекту професійної діяльності працівників корекційних закладів освіти / Т. Г. Коломоєць // Спеціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики : зб. наук. праць / наук. ред. Д. Ядранський та ін. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2014. – Вип. 61. – С. 113–118. *Kolomoets T.G. Informatsiynе ta metodichne zabezpechennya viznachennya sotsialnogo efektu profeslynoyi dlyalnosti pratsivnykiv korektsylnih zakladiv osvity / T. G. Kolomoets // Spetsialni tehnologiyi: aktualni problemi teoryi ta praktiki : zb. nauk. prats / [nauk. red. D. Yadranskiy [ta In.]]. – Zaporizhzhya : Klasichniy privatniy universitet, 2014. – Vip. 61. – S. 113–118.*
3. Даниленко Л.І. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій / Інклюзивна школа:

особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред. Даниленко Л.І., - К.: 2007.- 128с. *Danilenko L.I. [Upravlinnya Inklyuzivnoyu shkoloju na zasadah menedzhmentu osvityh Innovatsiy] / Inklyuzivna shkola: osoblivosti organizatsiyi ta upravlinnya: Navchalno – metodichniy posibnik/ Kol.:avtoriv: Kolupaeva A.A., Nayda Yu.M., Sofiy N.Z. ta In. Za zag.red. Danilenko L.I., - K.:2007.- 128s.*

4. Захарчук М.Є. Становлення і розвиток інклюзивної освіти у США: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук: спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / М.Є Захарчук. – Тернопіль. - 2013. – 22 с. *Zaharchuk M.E. Stanovlennya i rozvitok Inklyuzivnoyi osvity u SSHA: avtoref. dis. na zdobuttya naukovogo stupenya kandidata pedagogichnih nauk: spets. 13.00.01 “Zagalna pedagogika ta istoriya pedagogiki” / M.E Zaharchuk. – Ternopil. - 2013. – 22 s.*

Kolomoets T.G. Ways of increase of social efficiency of labour of specialists of corection establishments of formation of Ukraine

Abstract. In the article it is marked the necessity of increase of level of social effect of workers of corection establishments of education. Certainly basic directions of such increase on the basis of development of ways of improvement of pedagogical terms of co-operation of workers with the pupils of such establishments, psychological, health and speech therapy co-operation of worker and pupil, increase of professional trade of workers, co-operation of workers with the parents of pupils by creation domestically pedagogical complexes.

Keywords: corection establishments of education, social efficiency, worker, pupil, domestically pedagogical complex

Коломеец Т.Г. Пути повышения социальной эффективности труда специалистов коррекционных заведений образования Украины

Аннотация. В статье отмечено необходимость повышения уровня социального эффекта работников коррекционных заведений образования. Определены основные направления такого повышения на основе разработки путей усовершенствования педагогических условий взаимодействия работников с воспитанниками таких заведений, психологического, оздоровительного и логопедического взаимодействия работника и воспитанника, повышения профессионального мастерства работников, взаимодействия работников с родителями воспитанников путем создания семейно-педагогических комплексов.

Ключевые слова: коррекционные заведения образования, социальная эффективность, работник, воспитанник, семейно педагогический комплекс